

Inhoudsopgave

1. Introductie.....	3
2. Veronderstellingen over de Wereld van 2025	5
2.1 Demografie	5
2.2 Economie	5
2.3 Sociaal-culturele ontwikkelingen.....	6
2.4 Technologie	6
2.5 Ecologie	7
2.6 Politiek	7
3. Nederland.....	9
3.1 Migratie	9
3.2 Solidariteit	11
3.3 Emigratie.....	11
4. Scenario I Slechte aansluiting – Niet-solidair	13
A. Arbeidsmarkt	13
B. Integratie	14
C. Leefbaarheid	14
Kennis is onmacht	15
5. Scenario II Goede aansluiting – Niet-solidair	18
A. Arbeidsmarkt	18
B. Integratie	19
C. Leefbaarheid	19
Schoon genoeg	20
6. Scenario III Slechte aansluiting – Solidair	23
A. Arbeidsmarkt	23
B. Integratie	24
C. Leefbaarheid	24
This is a men's world	25
7. Scenario IV Goede aansluiting – Solidair	28
A. Arbeidsmarkt	28
B. Integratie	29
C. Leefbaarheid	29
De Druppel	30
8. Beleidsuitdagingen en conclusie	33
9. Literatuurlijst.....	35

1. Introductie

1.1 Aanleiding

Al ruime tijd voor de aantreding van het minderheidskabinet VVD-CDA met gedoogpartner PVV staat het onderwerp migratie (en in dezelfde mate integratie) hoog op de agenda. Meerdere malen haalden migratiekwesies de krantenkoppen; of het nou gaat om het weigeren van werkvergunningen aan Roemenen die ‘s zomers werken in de Nederlandse tuinbouw of om het meer recente voorstel tot het verhogen van de leeftijd van huwelijksmigranten, wat een Europese wetwijziging vergt. Vorig jaar gaf de Tweede Kamer de opdracht om onderzoek te doen naar de uitwerking van het gevoerde beleid rondom arbeidsmigratie. In september dat jaar bracht de Commissie Koopmans het eindrapport “Lessen uit recente arbeidsmigratie” uit, met een scala van aanbevelingen om huidige en toekomstige arbeidsmigratie in goede banen te leiden. Kortom, migratie is een kwestie die het kabinet, de (sociale) media en het Nederlandse volk in de ban houdt.

Sinds het begin van deze eeuw is het uitgangspunt van het beleid, dat migratie zoveel mogelijk beperkt moet worden omdat vooral laagopgeleide migranten een onevenredig beroep doen op onze sociale voorzieningen en daarmee de verzorgingsstaat uithollen. Dit uitgangspunt werd bevestigd door minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid Kamp toen hij op 8 januari 2012 verscheen in het tv-programma Buitenhof. Hier sprak hij uit dat hij een groeiend beroep op sociale voorzieningen door Midden- en Oost-Europeanen verwacht en dat Nederland, gesteund door vijftien andere EU-landen, vreest voor zogenoemd ‘uitkeringstoerisme’. Tegelijk wordt nieuw migratiebeleid gericht op het aantrekken van kennismigranten en het tegenhouden van kansarme migranten, in het kader van economische groei als één van de belangrijkste speerpunten van het huidige regeerakkoord.

1.2 Inleiding

Dit rapport heeft als doel bij te dragen aan de huidige discussie over arbeidsmigratie. Het is een toekomstverkenning, dat wil zeggen dat het vier verschillende mogelijke toekomstscenario's schetst op basis van de onzekerheden. Elk van deze scenario's is mogelijk, evenals combinaties ervan, waarbij de mate van waarschijnlijkheid en wenselijkheid niet relevant is. Hoe groot precies de kans is, dat één van de scenario's werkelijkheid wordt, is zo min belangrijk als de kans van een ramp: de overheid dient erop voorbereid te zijn. Het rapport gaat ervan uit dat de invloed van de Nederlandse overheid op zichzelf gering is op de ontwikkelingen van deze onzekerheidsfactoren; een scenario is het vaarwater waar Nederland in terecht kan komen. Waar de overheid wel invloed op heeft is

hoe zij zich erop voorbereidt, want regeren is vooruitzien. Dit rapport wil een uitgangspunt zijn voor een robuuste beleidsontwikkeling van de overheid, meer in het bijzonder het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW).

In de Kennisagenda 2011 heeft het ministerie van SZW verschillende thema's uitgelicht waar een behoefte ligt aan meer kennisverdieping met bijbehorende kennisvragen, namelijk:

Wat is het huidige patroon van arbeidsmigratie, zowel binnen als buiten de EU, en welke verwachtingen zijn er voor de toekomst?

Wat zijn de gevolgen van de verwachte veranderingen in migratiestromen voor de Nederlandse arbeidsmarkt? Meer specifiek: wat zijn de gevolgen voor baankansen en beloning voor laagopgeleiden?

In hoeverre sluiten de huidige en verwachte immigratiestromen kwalitatief aan bij bestaande en verwachte tekorten op de arbeidsmarkt? En welke invloed heeft beleid hierop?

Op basis van trendstudies, wetenschappelijke literatuur en beleidsstukken benoemt hoofdstuk 2 veronderstellingen over de wereld van 2025. Hoofdstuk 3 verklaart de keuze van de assen 'migratie' en 'solidariteit'. Daarna zijn vier scenario's ontwikkeld voor 2025 in hoofdstuk 4 tot en met 7 met goede en slechte aansluiting tussen migratie en de arbeidsmarkt versus veel en weinig solidariteit. Ieder scenario wordt in hoofdstuk 8 gecompleteerd met een 'verleidend verhaal', om een beeld te geven van de mogelijke werkelijkheid in 2025.

2. Veronderstellingen over de Wereld van 2025

Dit hoofdstuk schetst de wereld waar Nederland in 2025 in staat. Deze wereld wordt aangeduid aan de hand van zes thema's: demografie, economie, sociaal-culturele ontwikkelingen, technologie, ecologie en politiek. Op elk thema volgt een voorbeeld van een strategische schok, oftewel een plotselinge (trans)nationale gebeurtenis die grote invloed heeft op migratie naar Nederland. Deze gebeurtenissen kunnen ervoor zorgen dat Nederland in een bepaald scenario terechtkomt.

2.1 Demografie

De komende decennia zet de wereldwijde bevolkingsgroei gestaag door. Dit komt vooral voor rekening van Azië, Afrika en Zuid-Amerika. Tegelijkertijd wordt de wereld ook in toenemende mate geconfronteerd met vergrijzing. In grote delen van het Azië en Zuid-Amerika neemt de 'grijze druk' toe, met Europa als koploper. Het Midden-Oosten en Centraal-Azië krijgen te maken met een 'jongerenoverschot', oftewel jongeren tussen de 15 en 29 jaar vormen 40 procent van de bevolking.

Strategische schok: De vergroening in het Midden-Oosten en Centraal-Azië beleeft zijn hoogtepunt in 2025, waardoor laagopgeleide jongeren hun heil zoeken in het Westen. Deze jongeren vragen zorg en onderwijs, waardoor de druk op de overheidsbegroting toeneemt.

2.2 Economie

In deze studie zijn de scenario's uitgewerkt op basis van de verwachting dat in 2025 de economie wereldwijd weer zal zijn aangetrokken. Het economische zwaartepunt is echter verschoven van het Westen naar het Oosten en Zuiden. In Azië, het Midden-Oosten en Zuid-Amerika zijn een grote middenklasse en afzetmarkt ontstaan en zijn de verschillen tussen arm en rijk afgenomen. Dankzij de investeringen van deze regio's in Afrika maakt dit continent een revival mee en tekent zich hier ook langzaam maar zeker een middenklasse af.

Binnen Europa zijn werkloosheids- en inkomensverschillen tussen West en Oost verminderd. De EU heeft veel geld moeten steken om het faillissement van landen als Griekenland en Portugal tegen te gaan (of ermee om te gaan als dit toch gebeurt). Dit heeft geleid tot een vergaande financiële integratie van de Europese landen.

Strategische schok: Het uiteenvallen van de EU in Noord en Zuid met ieder een eigen euro leidt ertoe dat het Zuiden te kampen krijgt met extreme werkloosheid en armoede. Hierdoor komt een massale migratiestroom op gang van het Zuiden naar het Noorden.

2.3 Sociaal-culturele ontwikkelingen

Vergrijzing betekent dat in 2025 een toenemend deel van de bevolking te maken zal krijgen met ziektes en gebreken. Niet alleen door toenemende vergrijzing, maar ook door toenemende welvaart en technologisch-medische ontwikkeling zal er meer behoefte zijn aan zorgbehandelingen en medicijnen, en zullen de kosten verder stijgen. Het wereldwijde onderwijsniveau is toegenomen. Verschillen tussen (jonge) mannen en (jonge) vrouwen in deelname aan het onderwijs in regio's als het Midden-Oosten en subsaharisch Afrika blijft een uitdaging.

Strategische schok: Door een aanhoudend conflict in subsaharisch Afrika trekken veel Afrikanen naar Europa. Deze migranten kenmerken zich door grote culturele verschillen met de Europeanen en brengen een hoger risico met zich mee van overdraagbare en tropische ziekten. Dit brengt niet alleen risico's met zich mee voor de Nederlandse bevolking, maar verhoogt ook de druk op het gezondheidssysteem.

2.4 Technologie

Mensen en publieke en private organisaties kunnen zich nog makkelijker met elkaar verbinden dankzij de technologische vooruitgang. Hierbij valt te denken aan 3D-beaming in plaats van mobiele telefonie, videoconferencing en Skype.¹ Vliegverkeer is toegankelijker, goedkoper en duurzamer geworden waardoor innovatieve manieren van transport en vervoer ontstaan.

Strategische schok: Een Europees land heeft te maken met een aanhoudende reeks van cyberaanvallen waardoor alle infrastructuur, betaalverkeer en informatiesystemen ontregeld raken en het land plat komt te liggen. Denk hierbij aan een cyberaanval op bijvoorbeeld Estland. Zowel overheidsinstanties als cybercriminelen met een eigen agenda kunnen deze aanvallen sturen. Delen van de bevolking trekken naar het buitenland om daar een tijdelijk onderkomen te vinden.

¹ Media Plaza.

2.5 Ecologie

Door de consumering van niet-duurzame brandstoffen en vlees is en wordt er veel schade aangericht aan de natuur. Daar waar het Westen langzaam bewust wordt van de negatieve effecten op het milieu en zich richt op alternatieve energie- en voedselbronnen, gaan Azië, Zuid-Amerika en Afrika alleen maar meer verbruiken. Veel steden in Azië en Zuid-Amerika lijden onder de effecten van smog en grote gebieden in Afrika verwoestijnen. De gevolgen van klimaatverandering worden opvallender en urgenter van aard.

Strategische schok: Een milieu- of natuurramp kan ervoor zorgen dat bevolkingsgroepen vluchten naar veiligere gebieden. Dit kan een tweespalt in de Nederlandse samenleving veroorzaken waarbij sommigen de (tijdelijke) opvang van de vluchtelingen steunen en anderen vrezen voor een ‘migratietsunami’.

2.6 Politiek

Regelmatig breken conflicten uit in de zogeheten ‘gordel van instabiliteit’, namelijk Zuid-Amerika, Afrika, het Midden-Oosten en (Centraal-)Azië als gevolg van etnische of religieuze verschillen, waarbij terreurmiddelen niet geschuwd worden. Ook wordt er in deze regio’s gevochten om natuurlijke hulpbronnen. Vooral landen die de transitie maken van een autocratisch naar democratisch systeem (ook wel ‘anocratie’ genoemd) zijn kwetsbaar voor intrastatelijk conflict.

In het Westen staan overheden voor de uitdaging om diensten te leveren tegen goede kwaliteit en lage kosten. Dit kan ertoe leiden dat de overheid bepaalde taken zal moeten afstoten, als die faalt een aantrekkelijke werkgever te blijven met een steeds krapper wordende arbeidsmarkt, ongeacht de wenselijkheid hiervan.²

Op Europees niveau zijn Roemenië en Bulgarije inmiddels toegetreden tot het Schengen-gebied. Binnen de EU heeft verdere uitbreiding plaatsgevonden met landen uit de voormalige Joegoslavische republiek en IJsland. De eventuele toetreding van Turkije ligt nog steeds gevoelig. De EU buigt zich over de bestuurlijke en sociaal-culturele implicaties van een eventuele toetreding, gezien Turkije met zijn bevolkingsomvang op Duitsland na het grootste land van Europa zou worden en de Turkse bevolking hoofdzakelijk islamitisch is.

² Verbond Sectorwerkgevers Overheid, Samenwerkende Centrales Overheidspersoneel en Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 129.

Strategische schok: Na maandenlange demonstraties is de regering van Verenigd Rusland (Poetin en Medvedev) gevallen. Verschillende oppositiepartijen vechten met restanten van de Kremlin om de macht. Het leger heeft zijn monopolie op geweld verloren, er breken rellen uit en er vallen veel slachtoffers. Russische inwoners slaan op de vlucht naar Europa.

3. Nederland

De volgende paragrafen gaan in op de twee kernonzekerheden migratie en solidariteit die van grote invloed zijn op de samenleving van Nederland in 2025 en om deze reden fungeren als de gekozen assen. Ook benoemen ze de verwachte tekorten op de Nederlandse arbeidsmarkt en stippen ze emigratie als onzichtbare derde as kort aan.

3.1 Migratie

Hoewel de migratieprognoses voor Nederland een grote onzekerheidsfactor hebben, is het vrijwel zeker dat Nederland een positief migratiesaldo zal behouden.³ Deze immigranten komen vooral uit de EU en uit Azië. Zoals boven aangegeven, kunnen zich echter regiospecifieke gebeurtenissen voordoen, zoals de Arabische Lente, waardoor migratie uit andere regio's in gang gezet wordt. Hierbij valt te denken aan Afrika en het Midden-Oosten. Deze scenariostudie gaat uit van de prognoses van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Volgens het CBS zullen er op de lange termijn jaarlijks 144.000 immigranten naar Nederland komen.⁴ In alle scenario's vormen werkgelegenheid en carrièrekansen (oftewel arbeidsmigratie) het belangrijkste motief om naar Nederland te komen. Migratie vanwege humanitaire redenen is vooral van toepassing op de mensen afkomstig uit de gordel van instabiliteit (zie 2.6).

Volgens Hein de Haas, co-directeur van het Internationaal Migratie Instituut van de Universiteit van Oxford is migratie een grotendeels vraaggestuurd fenomeen en zullen migranten zich blijven aanbieden in Nederland zolang er vraag is.⁵ Dit betekent echter niet dat er altijd een naadloze aansluiting zal zijn tussen arbeidsaanbod en arbeidsvraag. Als gevolg van een vertraagde reactie op de situatie zal er een golfbeweging blijven bestaan tussen overschot en tekort in diverse beroepen, met name technische handarbeid, hoogwaardige technologie, zorg, onderwijs en bouw. Het is deze spanning die als verticale as fungeert in deze scenariostudie, waarbij één uiterste richting gevormd wordt door veel aansluiting tussen migratie en arbeidsmarkt en de andere uiterste richting door weinig aansluiting. Veel aansluiting houdt in dat de migranten de juiste opleidingsachtergrond of arbeidservaring bezitten voor de beroepen en sectoren waar krapte zich zal voordoen op de Nederlandse arbeidsmarkt.

³ Nationaal Kompas Volksgezondheid.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Buitenhof.

Volgens het CBS daalt de potentiële beroepsbevolking van 20- tot 65-jarigen tot 2040 met 800.000 mensen. De wetenschap en het bedrijfsleven houden deze ontwikkeling angstvallig in de gaten. De vraag naar hoogopgeleide arbeidskrachten zal sterk toenemen door automatisering en uitbesteding van kennisextensieve arbeid naar buitenlandse regio's. Ondanks dat het opleidingsniveau van de Nederlandse bevolking zal toenemen, waarschuwen sommige wetenschappers en topfunctionarissen uit het bedrijfsleven al voor een tekort van 300.000 hoogopgeleide werknemers, zoals computerdeskundigen en technici.⁶ Ook zal er een tekort ontstaan aan laag- en middelbaar opgeleide werknemers in sectoren als infrastructuur, bouw, horeca en land- en tuinbouw.⁷ Als deze tekorten niet op tijd gevuld kunnen worden, heeft dit tot gevolg dat bepaalde sectoren krimpen en dat werk uitbesteed wordt aan buitenlandse bedrijven wat ten koste gaat van de Nederlandse bedrijvigheid.

Bij de overheid zullen in totaal 275.000 mensen met pensioen gaan tot en met 2020 wat hoe dan ook zal leiden tot een vervangingsvraag.⁸ In de zakelijke dienstverlening en in mindere mate ook in de transport en handel zal er naar verwachting sprake zijn van banengroei. Twee sectoren waar nijpende tekorten zullen ontstaan, zijn de zorg en het onderwijs⁹. Uit het rapport van de Commissie Koopmans komt naar voren dat er in 2030 als gevolg van de groeiende zorgvraag tussen 540.000 en 750.000 extra banen nodig zijn ten opzichte van 2007.¹⁰ De knelpunten in het onderwijs hebben te maken met het kleine aanbod van afgestudeerden dat niet voldoet aan de grote vervangingsvraag. In de zorg vloeien de knelpunten voort uit de stijgende vraag naar zorg, als gevolg van medische ontwikkelingen, toegenomen welvaart en vergrijzing. De agrarische sector, maakindustrie en overheid zullen te maken krijgen met krimp.¹¹ Bij de eerste twee sectoren heeft dit in tegenstelling tot de overheid te maken met structurele verandering, globalisatie en technologische vooruitgang.¹²

⁶ Deira.

⁷ ACVZ, 18.

⁸ Verbond Sectorwerkgevers Overheid, Samenwerkende Centrales Overheidspersoneel en Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 8.

⁹ NU.nl.

¹⁰ Verbond Sectorwerkgevers Overheid, Samenwerkende Centrales Overheidspersoneel en Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 8.

¹¹ Commissie Koopmans, 46.

¹² CEDEFOP, 11.

Veel kennismigranten zijn bereid om voor een lager loon te werken, waardoor het moeilijk wordt voor hoopgeleide autochtonen om te concurreren op de arbeidsmarkt. Jonge hoogopgeleide autochtonen, vooral in sociale wetenschappen, ervaren veel concurrentie van de aanwezige hoogopgeleide migranten, wat leidt tot werkloosheid en onvrede. Door de toename van studenten en hoogopgeleide migranten neemt ook de vraag naar onderwijs sterk toe en ontstaan hier serieuze tekorten. Hoewel de overheid flink gekrompen is in haar taakstellingen, heeft zij moeite gekwalificeerd personeel aan te trekken. De overheid heeft haar aantrekkelijkheid als werkgever verloren voor hoogopgeleiden door jarenlange bezuinigingen en meerdere ontslagrondes.

B. Integratie

Over het algemeen worden allochtonen gezien als uitkeringstoeristen, banenpikkers en criminelen door de autochtone bevolking. Doordat de gevallen van discriminatie toenemen, persoonlijk ondervonden door de allochtoon of van horen zeggen, zoeken en vinden de allochtonen minder gemakkelijk een baan en trekken ze meer naar hun eigen nationale groep. Dit werkt een selffulfilling prophecy in de hand waardoor op den duur minder integratie plaatsvindt en de autochtonen hun visie uiteindelijk bevestigd zien worden. Deze beeldvorming, die in de hand gewerkt wordt door sommige politieke partijen en de media, creëert een situatie waarin allochtone groepen minder gemakkelijk een baan zoeken en vinden en naar binnen keren. Allochtonen concurreren niet alleen met autochtonen op de lagere segmenten van de arbeidsmarkt, maar ook onderling met elkaar. Midden- en Oost-Europeanen discrimineren de Islamitische gemeenschap en er vinden vaker gewelddadige botsingen plaats.¹⁸ Kinderen uit Midden- en Oost-Europa concentreren zich op bepaalde scholen waardoor een vergelijkbare problematiek als met de 'zwarte scholen' opduikt. Zowel autochtonen als allochtonen wenden zich tot God en het geloof beleeft een revival.

C. Leefbaarheid

Allochtone groepen, met name Midden- en Oost-Europeanen, zoeken woningen bij elkaar in de buurt. Vooral in de grote steden in Nederland vindt er sterke gemeenschapsvorming plaats waarvan sommigen als getto's bestempeld worden. Deze trend wordt deels in de hand gewerkt door malafide uitzendbureaus en criminele ondernemingen die zowel legale als illegale buitenlanders huisvesten in overbevolkte panden. Dit gaat gepaard met overlast in de vorm van bijvoorbeeld samenscholing en vandalisme. De autochtone bevolking vertrekt naar andere wijken. In kleinere gemeentes buiten de Randstad worden (tijdelijke) buitenlandse

¹⁸ Research voor Beleid, 2009, 21.

arbeidskrachten gehuisvest in complexen die alleen geschikt zijn voor kortetermijnhuisvesting. Dit betreft vaak afgelegen gebieden en de lokale bevolking ondervindt hier weinig overlast van. De grote steden worden geteisterd door zwervers en bedelaars uit Midden- en Oost-Europa.

Kennis is onmacht

Terwijl mijn moeder op mijn kosten belt uit Mumbai en kwettert over de tantes en de feesten met alle details over de kleding, ruik ik de rijke geuren van kardemom en masala. Afwezig surf ik over het web en probeer me niet te laten verleiden door haar opgewonden verhalen. Een klein geel envelopje verschijnt onderaan mijn scherm. Automatisch klik ik.

'Het UWV nodigt u uit voor een sollicitatiegesprek voor de functie van verpleegkundige', staat er.

'Als uitkeringsontvanger bent u verplicht grondig voorbereid te verschijnen en indien de keuze van de werkgever op u valt, de baan te accepteren.'

Het is een ziekenhuis in Limburg. Vrijdagochtend 9 uur is het gesprek. Soms denk ik dat ze het zo vroeg plannen om ons bij voorbaat af te laten vallen, terwijl ze ons zelf destijds uit het buitenland hebben gehaald als kenniswerkers. Als het een baan als arts zou zijn, zou ik het er graag allemaal voor over hebben. Het kost me een treinkaartje van 50 euro en ik zal er donderdagavond al heen moeten, wil ik op tijd komen. Te laat op een sollicitatiegesprek betekent tegenwoordig korting op je uitkering, en er schiet al zo weinig over om naar India te sturen. En mijn moeder maar feesten organiseren.

Hoe ga ik overnachten in Maastricht? Couchsurfen kost ook al 50 euro en buiten is het te koud. Misschien dat ik in een kroeg kan gaan zitten en op drie koffie de nacht doorkom om ongewassen aan de sollicitatie te verschijnen.

'We hebben de logeerkamer opnieuw ingericht', kletst mijn moeder voort. 'Dat moest wel, je tantes slapen al twee jaar in het geel en alles is nu blauw.' En warm, mijmer ik. Zelfs op de warmste zomerdag is het hier kouder dan thuis en nu is het hier winter. 'We zijn zo trots op je, de tantes vragen steeds hoe het gaat. Wat doe je nou allemaal voor operaties?'

'Veel harten', antwoord ik, want als arts het beste beroep is, is chirurg de rijkste arts en hartchirurg de meest indrukwekkende chirurg. Mijn moeder zwelt van trots aan de andere kant van de wereld. Je mag je ouders nooit teleurstellen. Misschien kan ik ook in een café overnachten zonder iets te drinken te nemen. Als het druk is hebben ze dat vast niet door. Een studentencafé moet ik zien te vinden. Ik google op studentencafé, Maastricht.

'Doe niet zo stom', zegt het afdelingshoofd gerontologie tegen de recruiter. 'Weet je wel hoe schaars verpleegkundigen zijn?'

'Ze willen toch geen bruine aan hun bed, en die verwaande Arabieren willen het zelf ook niet. Die zijn allemaal zogenaamd hoogopgeleid. Nou, ik moet het eerste diploma nog zien dat niet vervalst is!'

'Hier staat het, hij is afgestudeerd in India, en gepromoveerd in Nederland. Stuur alsjeblieft geen arts weg die komt solliciteren als verpleegkundige.'

'Terwijl het Malieveld volloopt met gezonde blanken die geen werk kunnen krijgen, omdat al die moslims hun banen inpikken! Mijn bloedeigen zoon kan niet eens iets vinden en hangt de hele dag met zijn iGadget op de bank, alleen maar omdat die lui zijn baan inpikken. Waarom doet de groep Hero Brinkman dáár niks aan? Ik heb geen bezwaar tegen een paar Poolse klussers, voor de verbouwing van ons huis staan we nota bene al een jaar op de wachtlijst.'

'Dus zorg dat je zoon je huis verbouwt of een opleiding tot verpleger gaat doen en neem intussen deze Indiër even aan. Het is onze de enige kandidaat!'

'Arrogante eikels die te beroerd zijn om de handjes te laten wapperen, dat zijn het.'

'Beste meneer, eh,' de man tegenover mij kijkt vluchtig op zijn scherm, 'dat kan ik niet uitspreken. Eigenlijk zit u hier alleen omdat het UWV mij verplicht om langdurig werkelozen te interviewen, maar u heeft geen geweldig cv.' De man leunt achterover en legt zijn vingertoppen tegen elkaar.

'Ik ben gediplomeerd arts', zucht ik.

'U heeft geen enkel diploma dat hier erkend wordt, dat hebben jullie nooit. En u heeft ook geen certificaat Nederlands als allochtoon.'

'Ik spreek toch Nederlands met u?' vraag ik, terwijl ik mijn irritatie probeer te onderdrukken. De meeste van mijn vrienden in de Indiase wijk spreken vloeiend Engels, maar geen drie woorden Nederlands. Ik heb tijdens mijn promotie een opleiding Nederlands op eigen kosten gevolgd, omdat ik zeker wist dat ik hier als arts aan de slag zou kunnen. Er was toch niet voor niets zo'n regeling voor hoogopgeleide buitenlanders? Wat ik al niet voor tests heb moeten doen om toegelaten te worden! Het is nog een diplomatenrel geweest omdat India haar artsen niet wilde laten gaan. Gelukkig is India nu een democratie en ben ik vrij om te gaan waar ik wil. Al heb ik daar nu spijt van.

De zak speelt met zijn pen, laat die op de grond vallen en kijkt ernaar zonder hem op te pakken. Moet ik die pen nu oppakken? Ik ben toch geen onaanraakbare! Hij pakt een nieuwe pen en vervolgt:

'Terwijl ik straks nog vijf gediplomeerd verpleegkundigen spreek, die hier graag komen werken. U voelt zich eigenlijk te goed en ik voel geen actieve werkhouding bij u. Vijf jaar werkeloos in Nederland. Waarom gaat u niet terug naar Saoedi-Arabië?'

'Ik kom uit India', zeg ik zacht. Nog één zo'n opmerking en ik doe iets waarmee ik mijn uitkering verlies.

'Trouwens, ik heb Arabieren onder mijn beste vrienden', negeert hij mij, 'maar de cliënten hè? Die willen geen bruine aan het bed. Ik denk ook niet dat u zich hier op uw gemak zult voelen. Wilt u nog dat ik de procedure met u doorneem of zullen we het hierbij laten?'

Ter completering van de vernedering moet ik nu nog vragen of hij het formulier tekent als bewijs aan het UWV dat ik ben komen opdagen op deze kansloze sollicitatie. Hij zit al weer te tikken op zijn toetsenbord en acht mij geen blik meer waardig.

Ik kan het niet. Ik ga hem niet vragen te tekenen voor mijn aanwezigheid. Al moet ik ervoor uit stelen gaan om geld naar India te sturen, maar ik kan nu niet bukken om het formulier uit mijn tas te halen, mijn mond is te droog om nog één beleefd woord te uiten. Nog net kan ik bij het hengsel van mijn tas.

'Fascist', sis ik tussen mijn tanden en ik draai mij om zonder de man zelfs maar een hand te geven.

5. Scenario II Goede aansluiting – Niet-solidair

A. Arbeidsmarkt

In dit scenario is er voldoende personeel voor de sectoren waar in de toekomst meer werk wordt verwacht, namelijk de technische handarbeid, hoogwaardige technologie, zorg, onderwijs en bouw. Het niet-solidaire karakter van de samenleving heeft tot gevolg dat vooral laagopgeleide krachten uitgebuit worden met salarissen rond of onder het minimumloon, slechte arbeidsvoorwaarden en ontoereikende arbeidsomstandigheden. Dit leidt ertoe dat lageropgeleide autochtonen zich uit de markt geprijsd voelen. Hetzelfde geldt voor Nederlandse ondernemers die zich in het nauw gedreven voelen door steeds verder verscherpte regelgeving terwijl buitenlandse collega's deze regels omzeilen.

Veel huishoudens en bedrijven maken nog steeds gebruik van Poolse schoonmakers en bouwvakkers vanwege de lagere kosten. In deze sectoren leidt dit tot verdringing van voornamelijk andere allochtone groepen, zoals de Marokkaanse en Turkse werknemers.¹⁹ Vooral in de sectoren waar autochtonen en allochtonen veel met elkaar werken, vindt er discriminatie van die laatste groep plaats, zoals de zorg, horeca en land- en tuinbouw. Omdat allochtonen belemmeringen ondervinden op de arbeidsmarkt, waaronder discriminatie en beperkte taalbeheersing, leidt dit ertoe dat zij vaker een beroep doen op de bijstand of een werkloosheidsuitkering, of overgaan tot criminele activiteiten.²⁰

Door de kennismigrantenregeling zijn veel hoogopgeleide migranten naar Nederland gekomen en heeft het in bepaalde mate geleid tot verdringing van hoogopgeleide autochtonen. Internationale bedrijven die vestigingen openen in Nederland nemen hoofdzakelijk personeel mee vanuit eigen land. Ook zijn veel kennismigranten bereid om voor een lager loon te werken, waardoor het moeilijk wordt voor hoopgeleide autochtonen om met hen te concurreren op de arbeidsmarkt.

In de gezondheidszorg komen veel buitenlandse werknemers op verzorgings- en verplegingsplekken terecht. Door de negatieve publiciteit en heersende vooroordelen over

¹⁹ Commissie Koopmans, 48.

²⁰ "Onderzoek naar Marokkaanse jongeren wijst een relatie aan tussen het hoge percentage schooluitval en negatieve beeldvorming. De jongens zouden maatschappelijke waarden minder sterk internaliseren wanneer de maatschappij al denkt dat ze deze maatschappelijke waarden niet bezitten." Research voor Beleid, 2011, 8.

buitenlanders is hier weinig draagvlak voor en vindt er met name veel wrijving plaats tussen oudere generaties autochtonen en jongere generaties allochtonen. Dit stoot tevens jonge laagopgeleide autochtonen af om te kiezen voor een beroep in de zorg. Door de sterk groeiende zorgbehoefte is het beroep op zogenoemde migrantenzorgwerkers of ‘ouderen-au-pairs’ toegenomen. Hierbij worden buitenlandse werknemers in huis gehaald om te zorgen voor een bejaarde. Doordat de regelgeving in Nederland niet hierop is aangepast, is de bescherming van beide partijen niet gegarandeerd, noch van de buitenlandse werknemer (tegen bijvoorbeeld malafide uitzendbureaus), noch van de hulpbehoevende oudere.²¹

B. Integratie

De interactie tussen de allochtone en autochtone gemeenschap laat te wensen over. Doordat de hoogopgeleide migranten zich verspreiden over verschillende segmenten van de arbeidsmarkt wordt de autochtoon in toenemende mate geconfronteerd met allochtonen in de werkomgeving. Er vindt een negatieve spiraalvormige wisselwerking plaats. De autochtonen zijn van mening dat de allochtonen niet voldoende willen integreren, bijvoorbeeld door een gebrek aan taalkennis, en werklozen leggen de verantwoordelijkheid voor het (waargenomen) tekort aan banen neer bij de migrant. Doordat de gevallen van discriminatie toenemen, persoonlijk ondervonden door de allochtoon of van horen zeggen, trekken ze meer naar hun eigen groep wat op den duur zorgt voor minder integratie en uiteindelijk de visie van de autochtonen bevestigt. De hoogopgeleide migranten verkiezen internationale scholen boven Nederlandse middelbare scholen, waardoor er weinig interactie is tussen allochtone en autochtone jongeren. Zowel de hoogopgeleide als laagopgeleide migranten ondernemen weinig om zich de Nederlandse taal eigen te maken. Echter, de kinderen van laagopgeleide migranten die op reguliere basis- en middelbare scholen terechtkomen pikken de taal wel snel op.

C. Leefbaarheid

Doordat de allochtone groepen meer naar elkaar toe trekken in dit scenario, vormen zich internationale gemeenschappen in de grotere steden. Hierdoor ontstaat een nieuw soort ‘zwarte wijken’ waar met name Midden- en Oost-Europeanen wonen. Deze migranten vestigen hun bedrijven hier, waardoor deze wijken gekenmerkt worden door een hoge mate van levendigheid, maar weinig interactie tussen de allochtone en autochtone bevolking. Hoogopgeleide migranten, met name uit Azië, trekken zich in toenemende mate terug in zogeheten ‘gated communities’, die gekenmerkt worden door de aanwezigheid van hekken en camerasystemen. Zij kiezen hier voornamelijk voor vanwege het prestige dat er vanuit

²¹ Gruijter, de.

gaat en de angst voor criminaliteit. Deze vorm van segregatie brengt serieuze gevolgen met zich mee voor de gehele samenleving. Omdat de inwoners extra gelden afdragen voor de veiligheid en infrastructuur van deze communities, wordt het steeds onaantrekkelijker voor hen om bepaalde belastingen te betalen, zoals gemeentebelasting. Ook werkt het mogelijk afgunst in de hand bij de autochtone bevolking.

Schoon genoeg

Mijn vader werkte al vanaf 2012 in Nederland voor een Poolse aannemer. Hij had zoveel werk, dat ik hem toen gevolgd ben. Omdat het kopen van een nieuw huis een groot risico was, lieten mensen hun oude huis opknappen. Enorme verbouwingen heeft hij gedaan en hij was er goed in. In Polen heb ik toen een opleiding als schilder gevolgd. Toen ik in Nederland kwam, was de bouwmarkt al ingestort als vertraagd gevolg van de crisis. Ik ben terecht gekomen in de schoonmaak. Daar waren veel tijdelijke contracten niet verlengd omdat de schoonmaak gestaakt had voor meer respect. Het effect was averechts: iedereen met een tijdelijk contract kreeg geen verlenging en wie er overbleef moest harder werken voor nog minder geld. Ze huurden vooral buitenlanders in, want die klaagden minder. Over dat respect is niemand ooit meer begonnen. Toch was het nog altijd meer dan ik op dat moment in Polen kon verdienen en toen er banen in de zorg vrijkwamen kwam mijn vrouw ook over. We kregen hier drie gezonde kinderen en met haar werk in de zorg als assistent-verpleegster kunnen we hen er net van onderhouden. Ook in het ziekenhuis heeft ze nog geluk als ze genegeerd wordt. Zij kan er beter tegen dan ik, gelukkig heb ik zelf weinig met klanten of patiënten te maken; ik werk buiten de kantooruren, vaak tot heel laat. Soms kom ik nog iemand tegen die overwerkt. Ze willen dan dat je hun kantoor overslaat, maar we hebben erg strenge controleurs, dus meestal kom ik dan een uur later nog eens terug. Nederlandse collega's heb ik amper, die verlagen zich niet tot dit werk. Als ik een uitkering zou kunnen krijgen zou ik ook thuis blijven, ik kan het hen niet eens kwalijk nemen. Wel ben ik jaloers op andere Polen die een Poolse werkgever hebben. Zij hebben het beter geregeld. In elk geval niet dat geschreeuw van een Nederlandse baas. Alsof ik dat stomme taaltje wel versta als hij harder spreekt. Ik zou het best willen leren, maar ik zou niet weten wanneer of hoe ik het dan moest betalen. Soms, als ik over straat loop, roepen ze me na en dan ben ik blij dat ik het niet versta. Je hoort wel eens dat Polen in elkaar geslagen worden, maar er zijn er die zich elke avond klem drinken. Ik houd mezelf altijd voor dat ze mij met rust laten als ik me rustig en onopvallend gedraag.

Het voordeel van mijn werk buiten kantooruren is dat ik mij overdag over de kinderen kan ontfermen, wanneer mijn vrouw werkt. Als we allebei geen vrij kunnen krijgen, vragen we anderen uit het kamp om op ze te letten. Op het kamp is het goed, al zijn de voorzieningen zeer matig. We wonen in een soort barakken, omdat wij met zijn vijven zijn hebben we één barak. Veel mensen en soms hele gezinnen moeten samen doen. Zo komen er in elk geval weinig kinderen bij. Sommigen hebben een handeltje opgezet en verkopen Poolse etenswaren. Eén vrouw kookt zelfs voor geld. Iedereen helpt elkaar hier zo'n beetje, je bent toch op elkaar aangewezen.

Mijn kinderen mogen niet naar de Nederlandse school - de scholen zijn overvol door een chronisch gebrek aan leerkrachten - maar we hebben een eigen schooltje op het kamp opgezet. We leren ze een beetje lezen en schrijven zodat ze een beter leven kunnen krijgen dan dat wij ze nu kunnen bieden. De kampeiding heeft geprobeerd om aan lesmateriaal voor Nederlands te komen, maar dat is er bijna niet. In de gated communities zijn er wel hoogopgeleide Polen die voor Poolse organisaties in Nederland werken, maar die willen om te beginnen niets met ons te maken hebben en bovendien spreken ze vooral Engels. Hun kinderen leren ook geen Nederlands en blijven binnen de strengbewaakte hekken van de dure wijk. We hebben wel een paar Engelse leerboeken gevonden en daar behelpen we ons mee.

Ik ben nu onderweg naar het ziekenhuis met de auto van de buurman, ze zeiden door de telefoon dat ik mijn vrouw daar op moest komen halen, meer wilden ze niet zeggen. Ik ben ongerust, maar het kostte even tijd om iemand te vinden die zo lang op de kinderen kon passen, anders had ik ze mee moeten nemen. In het ziekenhuis is het druk en chaotisch. 'Elzbieta Kleszczynska', zeg ik tegen de receptioniste. 'Assistent-verpleegster.'

'Afdeling 3, kamer 6', antwoordt de vrouw enigszins bits.

'Niet ziek, werken', verduidelijk ik, maar de vrouw draait het scherm naar mij toe. Daar staat Elzbieta's naam met daarachter 'afdeling 3, kamer 6'. Misschien is dat een verpleegsterskamer, waar ze samenkomen in de pauze of zo. Het ziekenhuis is een doolhof. Een meisje staart naar me in de lift, ze lijkt op mijn oudste dochter. De moeder trekt haar tegen zich aan. Ik beheers me en kijk weg. Het is niet persoonlijk, zeg ik tegen mijzelf.

Eindelijk heb ik afdeling 3 gevonden. De kamers zijn met grote cijfers genummerd en op volgorde. Kamer 6 is een kamer voor patiënten, dus ik ben toch nog verkeerd. Nergens personeel te vinden. Ik spreek een van de patiënten maar aan die in kamer 6 ligt.

'Elzbieta Kleszczynska?'

Ze knikt naar het bed waar een gordijn omheen is dichtgetrokken. 'Bezig?' vraag ik.

De patiënt schudt haar hoofd.

Aarzelend loop ik naar het gordijn en kijk nog eens om. De vrouw gebaart dat ik daar echt moet zijn.

'Daar ligt Elsbeth', zegt ze, overdreven articulerend.

Voorzichtig trek ik het gordijn opzij. Daar ligt Elzbieta. Een verband om haar hoofd.

Langzaam draait ze haar gezwollen gezicht naar mij toe. Haar ene oog zit dicht. Als ze me herkent zie ik haar slikken. Ze zegt niets.

'Ben je gevallen?' vraag ik nog. Traag schudt ze haar hoofd van helemaal links naar helemaal rechts. Ik zie op haar achterhoofd dat er bloed door het verband is gekomen.

'De man van een patiënt', fluistert ze nauwelijks hoorbaar. 'Stomme Polin, zei hij. Het ging slecht met zijn vrouw. Aardige vrouw wel.'

Ongelovig keek ik haar aan. Heeft hij haar in elkaar geslagen? Omdat het slecht ging met zijn vrouw?

Ik onderdruk weer een emotionele reactie. Korte tijd, of misschien wel minutenlang, sta ik daar. Woedend zoekend naar iemand om mij op af te reageren. Dan dringt zich maar één oplossing op. Mijn laatste, waarvan ik gezworen heb dat het nooit zou gebeuren - ik zou de afgang niet overleven. Als ik zelf in elkaar was geslagen had ik het ook niet laten gebeuren. Maar nu moet ik wel: 'We gaan terug naar Polen', sis ik. Elzbieta huilt nog steeds niet.

6. Scenario III Slechte aansluiting – Solidair

A. Arbeidsmarkt

Dit scenario kenmerkt zich door een solidaire opstelling van de overheid en weinig economische groei door de slechte aansluiting van migratie op de arbeidsmarkt. De bouw- en transportsector hebben te lijden onder de tekorten aan gekwalificeerd personeel. De prijs van voedsel sterk is toegenomen door een krimp in de land- en tuinbouw, ondanks overheidssubsidies. Hierdoor is Nederland afhankelijker geworden van buitenlandse voedselproducten. Een groter deel van de bevolking doet een beroep op de voedselbank en de overheid overweegt om voedsel voor bepaalde groepen te subsidiëren.

Hoewel het te laat is, biedt de overheid financiële ondersteuning aan hogescholen en universiteit om studenten aan te trekken voor die beroepsopleidingen waar tekorten van zijn. Jongeren worden gestimuleerd om zo lang mogelijk door te leren om het tekort wat ontstaan is, aan de bovenkant te vullen. Door de toename van allochtone kinderen uit Midden- en Oost-Europa is het tekort in het onderwijs sterk toegenomen en heeft de overheid moeite om de vacatures te vullen. Het forse takenpakket wat de overheid op zich heeft genomen gaat gepaard met een snel uitdijende rijksbegroting. Zo worden de ambtenarensalarissen verhoogd om arbeidskrachten voor de overheid, de zorg en het onderwijs aan te trekken.

Door het tekort aan zorgpersoneel en de vergrijzing zijn de zorgkosten snel gestegen. Verzorgings- en bejaardentehuizen worden voor veel mensen te kostbaar. In dit solidaire scenario voelen vrouwen zich genoodzaakt om de mantelzorg voor hun ouder(s) op zich te nemen. Het gevolg is dat vrouwen in toenemende mate ervoor kiezen om in deeltijd te werken of zelfs volledig te stoppen met werken. Hierdoor zijn er minder vrouwen op de arbeidsmarkt en worden vrouwen afhankelijk van hun partners. Door deze afname in de participatiegraad ontstaat er meer ruimte op de arbeidsmarkt.

In dit scenario zijn de juiste structuren opgezet om diploma's, ervaring en andere competenties snel te vertalen naar Nederlandse standaarden zodat de migranten kunnen werken op hun eigen niveau. Ook bieden werkgevers mogelijkheden voor migranten om werkervaring op te doen in de Nederlandse context en maken zij middelen beschikbaar voor extra scholing en begeleiding.²² Hogere scholen en universiteiten werken samen met het bedrijfsleven om buitenlandse talenten aan te trekken. Desondanks zijn er migranten die, na

²² Research voor Beleid, 2009, 73.

een paar maanden of jaren te hebben gewerkt, niet meer aan de slag komen en een beroep doen op de sociale zekerheid.

B. Integratie

De banden tussen allochtonen en autochtonen zijn over het algemeen stabiel en welwillend. Er is steeds minder onderscheid tussen de autochtone en allochtone groepen, of het nu gaat om onderwijsniveau of criminaliteitscijfers. Er worden voldoende gelden beschikbaar gemaakt voor schakelklassen, zomerscholen en aparte leerprogramma's om taal- en onderwijsachterstanden bij allochtonen te bestrijden.²³ Dit heeft een positief effect op verzuim en vroegtijdig schoolverlaten, hoewel het handhaven van de leerplicht voor tijdelijke en seizoensmigranten een uitdaging blijft. Het opleidingsniveau is gestegen met de jaren doordat allochtone kinderen het Nederlands beter beheersen en aangemoedigd worden om langer onderwijs te volgen. De toename in opleidingsniveau van allochtonen heeft een positieve invloed op hun arbeidsparticipatie.²⁴ Er gaat een attractieve werking uit van buitenlandse producten. Buitenlandse voedselwaren worden bijvoorbeeld als aantrekkelijk, hip en gezond gezien. Ook kiezen in dit scenario Midden- en Oost-Europeanen vaker voor een autochtone partner.

C. Leefbaarheid

De migranten vestigen zich voornamelijk in grote steden. De keuze van de migranten voor hun woonplaats wordt niet per se bepaald door de hoeveelheid mensen van hun bevolkingsgroep die daar leeft maar eerder door de lage huurprijzen van bepaalde steden en wijken. In deze wijken wonen de migranten zij aan zij met autochtonen met een minimuminkomen. Hoewel de wijken qua uiterlijk aan achterstandswijken doen denken, kenmerken deze wijken zich door een grote betrokkenheid tussen de autochtone en allochtone bevolking. Er worden veel sociale activiteiten georganiseerd in bijvoorbeeld buurthuizen en de gemeentes maken fondsen vrij vanwege de positieve impact op de maatschappelijke verhoudingen van deze activiteiten. In dit scenario worden de grote Nederlandse steden ook geconfronteerd met allochtone werklozen, daklozen en verslaafden. De overheid maakt publieke gelden vrij voor re-integratietrajecten om deze mensen te begeleiden naar de arbeidsmarkt, zelfstandigheid en zorg.

²³ Commissie Koopmans, 20.

²⁴ "In 2009 lag de netto arbeidsmarktparticipatie van allochtonen met alleen basisonderwijs onder de 35% terwijl dit voor hoger opgeleide allochtonen meer dan 70% betreft." Research voor Beleid, 2011, 6.

reis- en verblijfskosten. Hoe doen we dat nu vanavond, als die nieuwe baas van Erik komt eten? Een leuke man is het, Eriks baas, Saoediër met van die donkere ogen. Echt trots op zijn vrouw, maar ja, die werkt ook, iets hoogs bij de bank of zo. We zullen ma wel op haar slaapkamer achter de tv moeten zetten en hopen dat ze niet gaat mopperen. Ik heb gisteren het vlees al gehaald. Als ma er maar niet achter komt, dan wil ze ook. Vroeger at ze elke dag vlees zei ze, maar dat kan ik mij niet herinneren, pa was maar gewoon een ambtenaar.

Net als ik de theepot heb opgeruimd komt ze binnen op haar Segway.

'Kijk uit!' roep ik nog, maar ze veegt al een glas van de plank. Dit huis is gewoon te krap voor zo'n ding.

'Neemt Erik zijn baas nou mee vanavond?' vraagt ze verlekkerd.

'Je kunt niet mee-eten, hoor!' zeg ik en ik hoor mezelf snauwen. Ik kan die mensen toch niet maar vijftig gram vlees voorzetten? Ik had ook niet genoeg bonnen voor groente dus we eten uien uit de tuin, gelukkig hadden de burens nog drie tomaten die ze op hun dak verbouwen - ook al te weinig voor vijf volwassenen. O, ik ben ook veel te zenuwachtig.

'Ik mag hem toch wel even een handje geven? Weet je dat hij nog gezelschap was in het mentorprogramma bij pa? Knappe man, hè? Goed opgedroogd noemden wij dat vroeger', giechelt ze. Dat is waar, pa was destijds een van de eerste mentoren om buitenlandse kenniswerkers op te leiden.

Ik moet lachen. Ja, hij is goed opgedroogd, misschien ben ik daarom wel zo zenuwachtig. Ik biecht op dat er te weinig is om haar ook mee te laten eten, ze zal het weer gewoon met havervlokken moeten doen.

'Het geeft niet', zegt ze. Ze zal wel zeggen dat ze vroeg naar bed gaat en dat ze al gegeten heeft, maar ze zou hem zo graag nog gedag zeggen.

'Natuurlijk ma. Dat is heel lief bedacht van je', verzucht ik.

'Wat viel er nou net op de grond? En waar blijft mijn thee?' vraagt ze dan op haar bekende toon.

's Nachts lig ik naast Erik te woelen.

'Wat is er?' vraagt hij, 'Het was toch heel gezellig?'

'Of ze gaan morgen beginnen met bouwen aan ons nieuwe huis, of ik zoek morgen een baan om iemand te betalen die voor ma gaat zorgen. Dit huis wordt echt te klein voor ons alle vier', flap ik er vermoeid uit.

'Ach, die trekt wel weer bij', grijnst Erik en hij draait zich om. Ik weet dat we het geld er niet voor hebben, met maar één salaris. Nergens is ooit geld voor: niet voor zorg, niet voor een groter huis, niet voor lekker eten. Alles kost geld of heel veel stress of beide.

Dat is nu twee maanden geleden en gisteren hebben we ma begraven. Ze was ineens op en is rustig in haar slaap overleden. Ze zeiden dat het een mooie begrafenis was, maar ik kan het bevestigen noch ontkennen - alles gebeurde in een waas. Wat naast haar sterfbed nog een opluchting leek is nu al beklemmend. Het voelt niet bepaald vrij, zo zonder haar. Meer verdwaald. Het is alsof de grond onder mijn voeten is weggeslagen.

'Het is natuurlijk wel naar voor jullie en zo, maar kind, wat een zee aan tijd heb je nu!' zei Marjan de dag erna. 'Kunnen we eindelijk weer eens lekker gaan shoppen in Nootdorp.'
Ik heb het afgeslagen. Mij ontbreekt de energie. Misschien ga ik de verpleging weer in.

7. Scenario IV Goede aansluiting – Solidair

A. Arbeidsmarkt

In dit scenario trekken laagopgeleiden naar Nederland vanwege het arbeidsaanbod (vooral in seizoens- en ander tijdelijk werk) en hogere lonen. Dit betreft hoofdzakelijk arbeidskrachten uit de Midden- en Oost-Europese landen. Een gedeelte vestigt zich hier voor lange tijd en voor een ander gedeelte is het mogelijk om te pendelen tussen EU-landen dankzij een versoepeling van Europese wet- en regelgeving. Hierdoor vindt er minder huwelijks- of gezinsmigratie plaats. Migratie verloopt voor deze groep in een circulair proces; migranten komen tijdelijk werken in Nederland om vervolgens terug te keren naar hun land van herkomst of ander EU-land voor tijdelijk werk daar.

De redenen voor hoogopgeleide migranten om zich hier te vestigen zijn de baankansen, salarissen, het leefklimaat en goede studies.²⁵ Deze migranten komen vooral terecht in de ICT en hoogwaardige technologie, de wetenschap en het onderwijs en in de zorg. Nederland bevindt zich onder de sterkste kenniseconomieën in de wereld en beschikt over een leidende kennispositie met grote innovatiekracht in Europa.

De laagopgeleide migranten komen terecht in de tot voor kort krappe sectoren, namelijk de zorg, bouw, horeca en land- en tuinbouw. De combinatie van vergrijzing, tekort aan arbeidskrachten en economische crisis heeft ervoor gezorgd dat de kwaliteit van de Nederlandse zorg de voorgaande jaren te wensen heeft overgelaten. Hierdoor wordt de migratiestroom vanuit de Midden- en Oost-Europese landen als verlichtend ervaren voor het nijpende personeelstekort in de zorg. Ook in dit scenario is de ‘ouderen-au-pair’ een gangbaar fenomeen, waarvoor de overheid speciale toezichtinstanties en wet- en regelgeving heeft opgesteld.

De Arabische groepen in Nederland kenmerken zich door eigen ondernemingen in de vorm van bakkerijen, slagerijen en groentewinkels. Ook verschijnen er steeds meer winkels en restaurants in de grote steden die land- of regiospecifieke producten aanbieden. Ook ondernemers uit Midden- en Oost-Europa zetten hun bedrijf hier op of openen een vestiging in de detachings-, uitzend-, bouw- en transportsectoren. Werkgevers vergemakkelijken toegang tot de arbeidsmarkt door trainee- en stageprogramma's aan te bieden voor

²⁵ SEO Economisch Onderzoek, 2010, 37.

De Druppel

Ik weet nog goed, dat ik in november 2012 naar Nederland kwam. Het zag er niet best uit: er heerste al jaren een financiële crisis en de PVV had een stevige vinger in de pap. Ze hadden na de haatcampagne tegen alles wat naar Islam rook, hun pijlen gericht op de Oost-Europeanen. Het dieptepunt was bereikt toen een PVV-aanhanger zijn jachtgeweer had geleegd op een schooltje waar Poolse kinderen na schooltijd extra lessen Pools kregen. Vijf doden. Intussen was er een stroming ontstaan in de samenleving, die individuele vrijheid koppelde aan sociale bewogenheid. Het begon in de eigen familiekring: ouderen moesten zo lang mogelijk zelfstandig blijven wonen. Terwijl ik al maanden zonder werk zat omdat de bouw door de crisis bijna stil lag, kon mijn vrouw aan de slag als ouderen-au-pair. Met haar inkomen bleven we net boven de inkomensgrens zodat we mochten blijven. We hebben een jaar later nog ons Poolse paspoort moeten inleveren, door een wet die de PVV nog op de valreep had ingevoerd voor het kabinet definitief werd vervangen door een centrum-links kabinet. Later bleek het helemaal niet legaal te zijn om ons te dwingen dat af te staan, maar toen wilde Polen ons al niet meer terug. Ik vond eindelijk weer werk bij een bouwbedrijf, maar we werden gepakt omdat we zwart werkten. Toen kwam die aanslag op de Poolse school. Het is erg dat het zover heeft moeten komen, maar kennelijk was dit nodig om de verontwaardiging van de Nederlanders te wekken. De sociale stroming kreeg de ruimte en de algemene opinie was ineens vóór ons. Zoals mensen zijn, keerde de massa zich radicaal om: Pools producten werden hip en je moest ineens Polen in je vriendenkring hebben. Onze relatie was helaas niet meer te redden. Zo kwam ik zonder inkomen op straat terecht. Drank is altijd een trouwe vriend geweest voor een eenzame Pool en gedurende twee jaar was het mijn enige vriend. Ik school veel in de bibliotheek en heb in die tijd alles gelezen wat ze er hadden en daarmee het Nederlands geleerd wat ik nu beheers. Toen ik op een dag het boek las 'Van krantenjongen tot miljonair' gebeurde er iets met me. Het was de eerste dag van de lente en de zon ging voor mij schijnen. Ik heb sinds die dag geen druppel drank meer aangeraakt en meldde mij bij de daklozenkrant. Iedereen die een krant van mij kocht, vroeg ik om werk en zo kon ik af en toe een klusje doen, zoals dat gaat wanneer je open staat voor de kosmos. Op de ochtend van 15 april 2015, ik zie het nog voor me als de dag van gisteren, stopte een busje bij het punt waar we de daklozenkrant altijd ophaalden. Ik had er al over horen fluisteren: een bouwondernemer zocht arbeiders die hij zelf opleidde. Toen ging het snel. Ik stapte in en kwam in de leer bij Pjotr, een Roemeen die voor zichzelf was begonnen. Er was toen weer werk in overvloed, veel leegstaande kantoorgebouwen werden omgebouwd tot nieuwe woonvormen. Wij werkten aan tijdelijke behuizing van

seizoensarbeiders in de landbouw in het Westland. Het was een compleet nieuw dorp midden tussen de kassen. Omdat ik de enige was die kon koken, kwamen ze al gauw in steeds grotere groepen bij mij eten. Door de strenge arbeidsinspecties werden de lonen hoger en de behuizing beter, en ik kon geld vragen voor mijn maaltijden. Ik kon er steeds beter van leven en stopte met de bouw, die me toch al nooit had gelegen. Ik kwam in contact met een boer die een biologisch kleinschalig gemengd bedrijf had. Langzamerhand veroverde de Oost-Europese keuken ook de Nederlandse harten, met name de Poolse kost. Het was een soort tegenreactie op het meldpunt Polen: alles wat Pools was werd hip, om te beginnen met de rapper Mr. Polski. Ik begon een restaurant met een winkel en verkocht het concept Polski Polski aan diverse grote steden. In het complex van Zomerzothed, waar voornamelijk Polen kwamen, hield ik de prijzen normaal, maar in de steden kon ik haute-cuisineprijzen rekenen. Het liefste kwam ik in mijn restaurant in Rotterdam. Op een dag kwam daar een donkere schoonheid eten. Ik was alleen nog gastheer en had alle andere taken uitbesteed, maar die avond nam ik de bediening van één tafel over. Zo kwam ik met haar aan de praat. Zij was met een paar vriendinnen uit eten gegaan om het vijfjarig bestaan van haar kledinglijn te vieren. Fatima had een succesvolle kledinglijn voor H&M ontworpen en was daarna een eigen merk gestart. Inmiddels was echt álles waar de PVV zich tegen af had gezet hip geworden. Jonge vrouwen droegen geen naveltruitjes en korte rokjes meer, maar elegante en verleidelijke sluiers, geïnspireerd op Duizendeneen nacht. Vooral hoogopgeleide vrouwen dragen nu Fatima's gewaden. In de kennisparken, waar internationale grote en ook kleinere bedrijven zijn gevestigd en ze alle talen van de wereld spreken, zie je veel vrouwen zo lopen. Ook mannen zie je steeds vaker in hippe wijde broeken met lange hemden eroverheen.

Sinds kort heb ik ook een traineetraject in mijn winkels en restaurants, waarin jonge ambitieuze migranten en vroegtijdige schoolverlaters een leer-werkplaats kunnen krijgen. Laatst kwam daar een jonge Pool. Ik begroet iedereen altijd persoonlijk. De jongen spreekt nog niet erg goed Nederlands en ik begroette hem in het Pools. Hij verstond het eerst niet, omdat hij het niet verwachtte. Kennelijk zie ik er zelfs niet meer uitgesproken Pools uit, of is het Poolse uiterlijk zo Hollands geworden dat ik niet meer opval tussen de kaaskoppen. Door al die gemengde huwelijken die ik om mij heen zie zal er over een paar jaar niemand meer Pools, of Nederlands, of Arabisch, of Surinaams uitzien.

Gisteren ben ik benaderd door C&A. Die keten wordt nu geleid door een Afgaan en is in korte tijd de hipste winkelketen geworden en is daarin H&M voorbijgestreefd. Hij wil instore winkels van mijn delicatessen en betaalt er goed voor. Ik heb wel één belangrijke voorwaarde gesteld: er mag nooit alcohol verkocht worden in winkels die mijn naam dragen. Geen druppel.

8. Beleidsuitdagingen en conclusie

Het hedendaagse debat omtrent migratie wordt voor het merendeel gevoerd op basis van de problematiek die de migranten met zich mee zouden brengen. Volgens Minister Kamp zou hun aanwezigheid het moeilijker dan wel onaantrekkelijker maken voor autochtone Nederlanders om aan het werk te gaan.²⁷ Ook heerst er een algemene overtuiging dat voormalig integratiebeleid gefaald heeft en bepaalde groepen zich weigeren aan te passen aan de Nederlandse cultuur en misbruik maken van het Nederlandse sociale zekerheidsstelsel. Deze laatste opvatting werd recent bevestigd door emeritus-hoogleraar economie aan de Universiteit van Amsterdam Joop Hartog die stelt dat niet-westerse migranten een onevenredig beroep doen op de sociale voorzieningen.²⁸ Volgens hem zouden migranten in het bezit moeten zijn van een startkwalificatie.

Uitspraken zoals hierboven openen de deur naar een discussie of Nederland migranten uitsluitend op basis van utiliteitsgronden zou moeten toelaten. Dankzij vrij verkeer van personen in de EU heeft de Nederlandse overheid geen controle op wie er uit de EU naar Nederland komt. Dit geldt niet voor niet-EU-burgers. Met betrekking tot kennismigranten van buiten de EU heeft Nederland een vraaggestuurd regime, oftewel: de werkgever is verantwoordelijk voor het hier naartoe halen van de migrant. Het alternatieve systeem is aanbodsturing waarbij het initiatief bij de migrant ligt. Beide systemen hebben voor- en nadelen.²⁹

Het doel van de studie was niet om voorspellingen aan te leveren over verwachte migratiestromen, maar om de implicaties van verschillende migratiestromen in verschillende binnenlandse klimaten uiteen te zetten. De analyse laat duidelijk zien dat er zich bepaalde ontwikkelingen zullen voordoen waar de Nederlandse overheid rekening mee dient te houden. Deze ontwikkelingen kunnen als volgt samengevat worden:

Hoe wil Nederland toekomstige tekorten aan gekwalificeerd personeel in de geïdentificeerde sectoren opvangen?

Wil Nederland zich profileren in een mogelijke strijd om schaarse arbeidskrachten of 'battle for brains' en zo ja, hoe?

Wil Nederland vasthouden aan een toelatingsbeleid op basis van een salariscriterium (met de consequenties die hier mogelijk verbonden aan zijn)?

²⁷ Buitenhof.

²⁸ Benschop.

²⁹ SOE Economisch Onderzoek, 2010, 16-17.

9. Literatuurlijst

Adviescommissie voor Vreemdelingenzaken (ACVZ). Mei 2009. *Tijdelijke arbeidsmigratie 2015 – 2035*.

Benschop, L. "Startkwalificatie voorwaarde voor migrant." Nu.nl. 9 feb. 2012. Beschikbaar op http://www.nu.nl/politiek/2736943/startkwalificatie-voorwaarde-migrant.html?utm_source=twitter&utm_medium=socialmedia&utm_campaign=nunl_twitter.

Berkhout, E. en Volkerink, M. "Wat beweegt kennismigranten?" *Demos* 27(6): 1-3.

Buitenhof. "Migratie in tijden van crisis." 8 januari NED 2. Beschikbaar op <http://programma.vpro.nl/buitenhof/afleveringen/buitenhof-8-januari-migratie-in-tijden-van-crisis.html/>.

CEDEFOP. 2010. *Skills supply and demand in Europe: Medium-term forecast up to 2020*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

Commissie Koopmans. *Arbeidsmigratie in goede banen, tijdelijke commissie lessen uit recente arbeidsmigratie*. Tweede Kamer, vergaderjaar 2011–2012, 32 680, nr. 4.

Deira, S. "Bedrijfsleven waarschuwt voor tekort hoogopgeleiden." Elsevier.nl. 18 okt. 2010. Beschikbaar op <http://www.elsevier.nl/web/Nieuws/Economie/278783/Bedrijfsleven-waarschuwt-voor-tekort-hoogopgeleiden.htm>.

Fair Politics. "Migratie en ontwikkeling: Triple-win of Nederlands belang?" December 2008. Beschikbaar op <http://www.fairpolitics.nl/nederland/cases/migratie>.

Gruijter, J. de. "Ouderen-au-pair een toenemend fenomeen." Bron: Volkskrant. 13 sept. 2011. Beschikbaar op http://www.ilczorgvoorlater.nl/zvl_thema.asp?nid=26&t=n&id=411.

Jennissen, R.P.W. 2011. "Arbeidsmigratie en de daarmee gepaard gaande gezinsmigratie naar Nederland: Een kwalitatieve toekomstverkenning." *TPEdigitaal* 5(4): 17-36.

Jennissen, R.P.W. (red.) 2011. *De Nederlandse migratiekaart. Achtergronden en ontwikkelingen van verschillende internationale migratietypen*. Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC).

Lucassen, Leo. "Massahysterie en Massa-immigratie." De Groene Amsterdammer. 19 april 2011. Beschikbaar op <http://www.groene.nl/2011/wetenschappers/leo-lucassen>.

Kaya, Z. "Politiek klimaat Nederland jaagt hoogopgeleide allochtonen weg." 11 dec. 2010. Beschikbaar op <http://www.allesinperspectief.nl/Nederland/politiek-klimaat-nederland-jaagt-hoogopgeleide-allochtonen-weg.html>.

Media Plaza. "Vijf technologische ontwikkelingen die ons leven sterk gaan beïnvloeden." 2 feb. 2011. Beschikbaar op <http://www.mediaplaza.nl/?p=369>.

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. "Kabinetsreactie RMO advies 'Migratiepolitiek voor een open samenleving'". 28 sep. 2011.

Ministerie van Defensie. 2010. *Verkenningen. Houvast voor de krijgsmacht van de toekomst*.

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. "Maatregelen arbeidsmigratie uit Midden- en Oost-Europa." 14 april 2011.

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. "Arbeidsmigratie van buiten de EU." 11 april 2011.

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Mei 2011. *Kennisagenda editie 2011*.

Nationaal Kompas Volksgezondheid. "Migratie: Wat zijn de belangrijkste ontwikkelingen voor de toekomst?" 14 okt. 2011. Beschikbaar op <http://www.nationaalkompas.nl/bevolking/migratie/toekomst/>.

Nicolaas, H., Duin C. van, Verschuren, S. en Wobma, E. 2011. "Bevolkingsprognose 2010–2060: veronderstellingen over immigratie." Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS).

NU.nl "EU verwacht lerarentekort in Nederland." 10 februari 2012. Beschikbaar op <http://www.nu.nl/economie/2737745/eu-verwacht-lerarentekort-in-nederland.html>.

Ours, J. van. "Nederland besteedt miljarden om werklozen aan een baan te helpen, zonder zicht op succes." Me Judice. 26 nov. 2009. Beschikbaar op <http://www.mejudice.nl/artikel/322/nederland-besteedt-miljarden-om-werklozen-aan-een-baan-te-helpen-zonder-zicht-op-succes>.

Raad voor Werk en Inkomen (RWI). Dec. 2011. *Hoofdpijnenrapport Sectorale arbeidsmarkt-informatie.*

Research voor Beleid. Maart 2011. *Arbeidsmarktpositie van niet-westerse allochtonen. De stand van zaken.*

Research voor Beleid. Dec. 2009. *What if? Vier scenario's voor de toekomst van de multi-etnische samenleving in Nederland.*

SEO Economisch Onderzoek. April 2010. *Wat beweegt kennismigranten? Een analyse van de concurrentiekracht van NL bij het aantrekken van kennismigranten.*

SEO Economisch Onderzoek. Nov. 2008. *De economische impact van arbeidsmigratie uit de MOE-landen, Bulgarije en Roemenië. Een studie naar omvang, aard en economische effecten van arbeidsmigratie.*

Verbond Sectorwerkgevers Overheid, Samenwerkende Centrales Overheidspersoneel en Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. April 2010. *De grote uittocht. Vier toekomstbeelden van de arbeidsmarkt van onderwijs- en overheidssectoren.*

